

«Προϊστορία», «Πρωτοϊστορία» και «Ιστορία» της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση: Παρελθόν, παρόν και μέλλον

Κωνσταντίνα Αρετάκη

Φιλολόγος-Πρότυπο Πειραματικό Γυμνάσιο Πανεπιστημίου Κρήτης (Ρέθυμνο)
aretaki@students.phl.uoc.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το κείμενο της εισήγησης αναφέρεται σε αδρές γραμμές στους πιο σημαντικούς σταθμούς της ιστορίας και της εξέλιξης της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στο Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα, με έμφαση στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Ξεκινά από την παρουσία των πρώτων σπόρων πριν το ριζώμα και την αληθινή άνθηση της σχολικής αυτής δραστηριότητας. Δίνεται έμφαση στην ημερομηνία σταθμό και τον νόμο 1892/31-7-90, με τον οποίο θεσμοθετείται η Π.Ε. Ακολουθεί η πορεία των δύο επόμενων δεκαετιών μέχρι το 2011, οπότε θα μπορούσαμε να πούμε ότι ξεκινά μια νέα περίοδος για την Π.Ε. με την ενσωμάτωση του αντικειμένου «Περιβάλλον και Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη» στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και την πιλοτική εφαρμογή του, με σκοπό την καθολική καθιέρωσή του, μετά την ολοκλήρωση του πιλοτικού προγράμματος.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Θεωρία της ΠΕ και της Εκπαίδευσης για το Περιβάλλον και την Αειφορία

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Ιστορία της Π.Ε., «Περιβάλλον και Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη» ΠΕΑΑ, Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να γίνει μια επισκόπηση της πορείας της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, από την στιγμή που συνελήφθη ως ιδέα, αλλά και ως επιτακτική ανάγκη για την αντιμετώπιση των μεγάλων οικολογικών προβλημάτων που άρχισαν να μαστίζουν τον πλανήτη και τις κατά τόπου κοινωνίες. Έμφαση θα δοθεί στο πώς η ιδέα αυτή ενσωματώθηκε σταδιακά στο Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα. Επιπλέον θα γίνει προσπάθεια να αναδειχθούν οι σημαντικότεροι σταθμοί, να διαφανούν οι δυσκολίες που αντιμετωπίστηκαν, αλλά και οι θετικές εξελίξεις που εμφανίστηκαν. Τέλος, θα γίνει μια πιο εκτενή αναφορά στην σημερινή κατάσταση και θα ανιχνευθούν οι προοπτικές για το μέλλον.

Για να τονιστεί η σταδιακή πορεία από την απαρχή μέχρι και την εξέλιξη της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στο Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα και πιο συγκεκριμένα στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, έχει χρησιμοποιηθεί το μοντέλο της τριμερούς διαίρεσης (Πρωϊστορία - Πρωτοϊστορία – Ιστορία) που υιοθετεί η επιστήμη της αρχαιολογίας.

ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΛΑΙΣΙΟ: ΟΙ ΑΠΑΡΧΕΣ

Τα μεγάλα οικολογικά προβλήματα που εντατικοποιήθηκαν τη **δεκαετία του 1960** οδήγησαν σταδιακά στην ανάπτυξη ενός διεθνούς περιβαλλοντικού κινήματος, το οποίο με τη σειρά του προώθησε την ιδέα ότι για να είναι πιο αποτελεσματική η αντιμετώπισή τους, οι ειδικοί οφείλουν να στραφούν στον ίδιο τον πολίτη και την κοινωνία ολόκληρη, στοχεύοντας σε ουσιαστικές αλλαγές στις στάσεις, αξίες και συμπεριφορές αναφορικά με το περιβάλλον (Τσαμπούκου-Σκαναβή, 2004). Έτσι γεννήθηκε η ιδέα της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, η οποία προωθήθηκε ακόμα περισσότερο και έλαβε τις βάσεις της τη **δεκαετία του 1970**. Από την «Διεθνή Συνάντηση Εργασίας για την Π.Ε. στο Σχολικό Πρόγραμμα» που πραγματοποιήθηκε στην Νεβάδα των ΗΠΑ το 1970 (IUCN 1970), όπου ουσιαστικά έγινε για πρώτη φορά η σύνδεση της προστασίας του περιβάλλοντος, της Π.Ε. και του σχολείου, και μέχρι σήμερα ακολούθησαν πολλές διεθνείς συναντήσεις και παγκόσμιες διασκέψεις, οργανωμένες από διεθνείς οργανισμούς όπως η U.N.E.S.C.O., το U.N.E.P. (United Nations Environmental Programme) και το I.E.E.P. (Institute for European Environmental Policy), στα οποία θεμελιώνεται, διαμορφώνεται σταδιακά, αναπτύσσεται, εξελίσσεται και μετεξελίσσεται η ταυτότητα της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, ως προς το εννοιολογικό, θεωρητικό, μεθοδολογικό πλαίσιο και τους τρόπους εφαρμογής της στα διάφορα κράτη (Τσαμπούκου-Σκαναβή, 2004, Φλογαΐτη, 2006, Κούσουλας, 2008).

Ο ΔΙΕΘΝΗΣ ΑΠΟΗΧΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: «ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ» ΚΑΙ «ΠΡΩΤΟΪΣΤΟΡΙΑ»

Ο απόηχος του διεθνούς αυτού αναβρασμού φτάνει στην Ελλάδα το 1976-1977. Το 1976, στο πλαίσιο του Δ.Π.Π.Ε (Διεθνές Πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης) η Γραμματεία του Εθνικού Συμβουλίου Χωροταξίας και Περιβάλλοντος του Υπουργείου Συντονισμού συνεργάζεται με την αρμόδια επιτροπή του Συμβουλίου της Ευρώπης και την αμέσως επόμενη χρονιά, το 1977, ανατίθεται στο Κ.Ε.Μ.Ε (Κέντρο Εκπαιδευτικών Μελετών και Επιμόρφωσης), η ευθύνη του προγραμματισμού για την εισαγωγή της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στα σχολεία της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (Ε.Κ.Κ.Ε. Ιστορικό και Θεσμικό Πλαίσιο της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην Ελλάδα).

Βέβαια, η εισαγωγή του μαθήματος της Πατριδογνωσίας, ήδη από το 1913, στο Δημοτικό σχολείο, θα μπορούσε να θεωρηθεί μια πρόδρομη μορφή της σύνδεσης του περιβάλλοντος με την εκπαίδευση. Το μάθημα αυτό παρέμεινε στο δημοτικό σχολείο για εβδομήντα χρόνια και αποτελούσε μια συνολική και γενική θεώρηση του περιβάλλοντος του παιδιού, του γεωφυσικού και του κοινωνικού, συμπεριλαμβάνοντας όχι μόνο τη φύση και τη ζωή σε αυτό, αλλά και τη θρησκευτική και εθνική ζωή, την ιστορία, τα ήθη, τα έθιμα, την οικονομική ζωή και το λαϊκό πολιτισμό. Όμως το μάθημα αυτό πολύ απέχει από τις θεμελιώδεις αρχές για την εφαρμογή της Π.Ε., που σχετίζονται με την ενεργό συμμετοχή του μαθητή στη διαδικασία της μάθησης, εφόσον το περιεχόμενό του ήταν καθαρά περιγραφικό και στατικό και προωθούσε έναν στείο εγκυκλοπαιδισμό (Παπαδημητρίου, 2006). Η επόμενη κίνηση έγινε το 1964, όταν άρχισε να σχεδιάζεται ένα καινούριο μάθημα, πάλι για το Δημοτικό σχολείο, η Μελέτη Περιβάλλοντος, χωρίς να ολοκληρωθεί λόγω της επιβολής της δικτατορίας (Τσαμπούκου-Σκαναβή, 2004).

Στην Ελλάδα η προσπάθεια συνεχίζεται και μετά το 1977, ώσπου τη σχολική περίοδο 1980-81, με πρωτοβουλία του Υπουργείου Παιδείας και του Κ.Ε.Μ.Ε. η

Περιβαλλοντική Εκπαίδευση εισάγεται στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, όχι ως νέο μάθημα στο υπάρχον αναλυτικό πρόγραμμα, αλλά ως «Προαιρετική Εκπαιδευτική Καινοτομία» με τη συμμετοχή τεσσάρων σχολείων από την Αθήνα (Κούσουλας, 2008, Ε.Κ.Κ.Ε.). Τη δεκαετία που ακολουθεί γίνονται όλο και περισσότερα βήματα προς την προώθηση της ιδέας της Π.Ε.. Πολλοί εκπαιδευτικοί αγκάλιασαν την ιδέα της Π.Ε. και ανέπτυξαν αξιόλογη δράση. Πολλοί συμμετέχουν σε επιμορφωτικά σεμινάρια τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό, τα οποία με την πάροδο των χρόνων αυξάνονται σε αριθμό, αλλά και σε συμμετοχή. Ταυτόχρονα, το 1983 συγκροτείται και λειτουργεί μέχρι το 1987 ομάδα εργασίας στο Κ.Ε.Μ.Ε. από εκπαιδευτικούς της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης με αντικείμενο, εκτός των άλλων, τη μελέτη εισαγωγής της Π.Ε. στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Από το 1985 λειτουργούν γραφεία με αρμοδιότητες για την Π.Ε. στα Υπουργεία Παιδείας, Περιβάλλοντος και Γεωργίας και το 1986 γίνεται πειραματική λειτουργία του θεσμού υπεύθυνων Π.Ε. σε συνεργασία με το Υπ. Γεωργίας. Στη συνέχεια, το 1987 ο θεσμός της Π.Ε. βρίσκει το σπίτι του, αφού την προώθηση και την διάδοση της Π.Ε. αναλαμβάνουν πια οι Διευθύνσεις Σπουδών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης του Υπουργείου Παιδείας. Τέλος, το 1989 εκδίδεται από το Υπουργείο Παιδείας το φυλλάδιο «Σχολείο και Περιβάλλον» (Ε.Κ.Κ.Ε.). Όμως, βρισκόμαστε ακόμα στην «πρωτοϊστορία», δηλαδή στην προετοιμασία της εισαγωγής της Π.Ε. στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα.

Η «ΙΣΤΟΡΙΑ» ΤΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ουσιαστικά η «ιστορία» της Π.Ε. στο ελληνικό σχολείο ξεκινά με την θεσμοθέτηση της Π.Ε. με νόμο. Μέχρι τότε, παρά την αξιόλογη δραστηριότητα που είχε αναπτυχθεί την προηγούμενη δεκαετία, λειτουργούσε «στα σχολεία ημιπαράνομα κατά κάποιο τρόπο, αφού δεν διέπετο από κάποιο θεσμικό πλαίσιο», σύμφωνα με την Παπαδημητρίου (2006). Σημαντικός σταθμός για την εδραίωση και ανάπτυξη του θεσμού της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην Ελλάδα, είναι ο **νόμος 1892/31-7-90**. Συγκεκριμένα, η παράγραφος 13 του άρθρου 111 αυτού του νόμου, ορίζει ότι «η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση αποτελεί τμήμα των προγραμμάτων των σχολείων της Β/θμιας Εκπαίδευσης και... σκοπός της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης είναι να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές τη σχέση του ανθρώπου με το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον του, να ευαισθητοποιηθούν για τα προβλήματα που συνδέονται με αυτό και να δραστηριοποιηθούν με ειδικά προγράμματα ώστε να συμβάλλουν στη γενικότερη προσπάθεια αντιμετώπισής τους». Με αποφάσεις του Υπουργού Παιδείας καθορίζονται τα πλαίσια και ο τρόπος εφαρμογής και χρηματοδότησης ειδικών προγραμμάτων Π.Ε. Σε κάθε Διεύθυνση Δ.Ε. μπορεί να αποσπάται για τρία χρόνια ένας εκπαιδευτικός με απόφαση του οικείου Νομάρχη, ως Υπεύθυνος Π.Ε. Τα καθήκοντα και οι αρμοδιότητες των υπευθύνων Π.Ε. καθορίζονται με αποφάσεις του Υπουργού Παιδείας που δημοσιεύονται στην εφημερίδα της Κυβερνήσεως (Γ2/3026/27-8-90). Με όμοιες αποφάσεις (Γ2/1242/8-3-93 ΥΑ - ΦΕΚ 175/τεύχος Β/19-3-93) μπορούν να ιδρύονται Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και να καθορίζονται οι στόχοι τους καθώς και ο τρόπος στελέχωσης και λειτουργίας τους (Κούσουλας, 2000). Ο νόμος αυτός ισχυροποιεί το μέχρι τότε «ήπιο θεσμικό πλαίσιο» και συμβάλλει στην κατακόρυφη ανάπτυξη του θεσμού της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στη δευτεροβάθμια και πρωτοβάθμια εκπαίδευση» (Κούσουλας, 2008). Έκτοτε, η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση παίρνει πλέον το δρόμο της.

Πρέπει εδώ να αναφερθεί ότι «η ανάπτυξη της Π.Ε. μέχρι τουλάχιστον τα μέσα της δεκαετίας του 1980 ήταν εστιασμένη στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και οι όποιες πρωτοβουλίες αφορούσαν μόνο αυτή τη βαθμίδα της εκπαίδευσης, ενώ στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση ο όρος «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση» άρχισε να κάνει την εμφάνισή του αργότερα» (Παπαδημητρίου, 1996). Σε αυτό το πλαίσιο εξάλλου ο Νόμος 1892/90 αναφέρεται αρχικά μόνο στα σχολεία της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Ένα χρόνο αργότερα, ο νόμος επεκτείνεται και στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση με υπουργική απόφαση.

Η ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΛΥΚΕΙΟ

Στα χρόνια που ακολουθούν εκδίδονται μια σειρά από υπουργικές αποφάσεις και εγκύκλιοι που καθορίζουν τα επιμέρους θέματα της εφαρμογής της Π.Ε. στα σχολεία (σχεδιασμός και υλοποίηση προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, εκπαιδευτικές επισκέψεις κ.α.) (ΥΠ. Ε.Π.Δ.Β.Μ. Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Νόμοι - Εγκύκλιοι - ΦΕΚ σχετικοί με την Π.Ε).

Επιπλέον, από τη δεκαετία του 1990 και μετά, κεντρική θέση τόσο στην προβληματική όσο και στην πρακτική της Π.Ε. κατέχει η Αειφορία. Πρόκειται για μια έννοια που καλεί σε μια βαθιά επαναθεώρηση του τρόπου με τον οποίο αναπτύσσεται ο ανθρώπινος πολιτισμός. Ειδικότερα, προσδιορίζει αλλαγές στα πεδία της οικονομίας, της κοινωνίας και γενικότερα αλλαγές στον τρόπο με τον οποίο βλέπουμε και αντιμετωπίζουμε το περιβάλλον. Στο πλαίσιο της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη (ΕΕΑ) η διάσταση της κοινωνίας αφορά την κατανόηση των κοινωνικών θεσμών και του ρόλου τους στην αλλαγή και την ανάπτυξη, καθώς επίσης και των δημοκρατικών και συμμετοχικών συστημάτων που επιτρέπουν την επιλογή των κυβερνήσεων, την έκφραση γνώμης, τη διαμόρφωση συναινέσεων και την επίλυση των διαφορών. Η διάσταση του περιβάλλοντος αναφέρεται στην επίγνωση της περιορισμένης επάρκειας των πόρων, του εύθραυστου του φυσικού περιβάλλοντος και των επιπτώσεων που έχουν σε αυτό οι αποφάσεις και οι πράξεις των ανθρώπων, με τη δέσμευση να ενταχθούν οι περιβαλλοντικές συνιστώσες στις κοινωνικές και οικονομικές αναπτυξιακές αποφάσεις και πολιτικές. Η οικονομική διάσταση τέλος, παραπέμπει στον προβληματισμό ως προς τα όρια της οικονομικής μεγέθυνσης και τις επιπτώσεις της στην κοινωνία και το περιβάλλον, με τη δέσμευση να επαναπροσδιοριστούν τα προσωπικά και κοινωνικά επίπεδα κατανάλωσης, σύμφωνα με τις αρχές της προστασίας του περιβάλλοντος και της κοινωνικής δικαιοσύνης (UNESCO, 2005). Όσον αφορά το παιδαγωγικό της πλαίσιο υιοθετεί αρχές που κινητοποιούν απόψεις και μεθόδους, όπως κατάργηση των μονοδιάστατων προσεγγίσεων και αντικατάστασή τους με διεπιστημονικές δραστηριότητες, ενεργές διδακτικές και συμμετοχή των εκπαιδευόμενων στη διαδικασία της μάθησης, εκπαίδευση για λύση συγκεκριμένων προβλημάτων, διαφορετικές σχέσεις εκπαιδευτή εκπαιδευόμενου, άνοιγμα του σχολείου στη ζωή και στην κοινωνία κλπ. (Πύλη Υλικού Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης).

Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, λειτουργώντας συμπληρωματικά με τα γνωστικά αντικείμενα που διδάσκονται στα σχολεία, αποτελεί την πρώτη δυνατότητα ενασχόλησης των μαθητών/ριων με κρίσιμα περιβαλλοντικά προβλήματα, τα οποία η ανθρωπότητα καλείται να αντιμετωπίσει σήμερα περισσότερο από κάθε άλλη εποχή. Η σπουδαιότητα της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης είναι τεράστια καθώς ουσιαστικά συμβάλει όχι μόνο στην απόκτηση γνώσεων, αλλά και στην ενεργοποίηση συναισθημάτων, στάσεων και δεξιοτήτων, κοινωνική δράση και συμμετοχή αλλά και

υπεύθυνη καθημερινή συμπεριφορά των παιδιών. Το εννοιολογικό και μεθοδολογικό πλαίσιο της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης απορρέει από τις διεθνείς συνόδους και τις συνδιασκέψεις για το περιβάλλον, και περιλαμβάνει: Βασικές αρχές, Στόχους και Θεματικούς άξονες της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Μεθοδολογικές προσεγγίσεις, Ενδεικτικό πλαίσιο ανάπτυξης Προγράμματος και Κριτήρια αξιολόγησης Προγραμμάτων (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Περιβαλλοντική Εκπαίδευση).

Σχετικά με το Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα, η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, σύμφωνα με τους Φαραγγιτάκη και Σπανού (2006) «αποτελούσε μέχρι σήμερα το βασικό πυλώνα για την εκπαίδευση για την Αειφορία. Και τούτο γιατί η θεματολογία, η εφαρμογή των αρχών της διεπιστημονικότητας, της βιωματικής προσέγγισης, του ανοίγματος του σχολείου στην κοινωνία, της ομαδικής εργασίας, της καλλιέργειας του δημοκρατικού διαλόγου και του περάσματος από τα λόγια στην πράξη, η συνεργασία με την τοπική κοινωνία και η συλλειτουργία των εμπλεκόμενων φορέων υπηρετούν τον τελικό στόχο της Αειφορίας».

Μια σημαντική προσπάθεια για την ένταξη της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών έγινε από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο με το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (ΔΕΠΠΣ), το οποίο εισάγει τη διαθεματική προσέγγιση της γνώσης, τον εμπλουτισμό των γνωστικών αντικειμένων με θέματα περιβάλλοντος και τη σύνδεση του σχολείου με την κοινωνία. Στο πλαίσιο διαμόρφωσης του ΔΕΠΠΣ εντάσσεται η πιλοτική εφαρμογή του προγράμματος «Ευέλικτη Ζώνη» (2002-2004), η οποία εφαρμόστηκε σε 54 Γυμνάσια της χώρας με γεωγραφική κατανομή. Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση αποκτά τον δικό της χρόνο στο ωρολόγιο πρόγραμμα των σχολείων για τους εκπαιδευτικούς που θέλουν να συνδέσουν την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση με τις φυσικές, τις ανθρωπιστικές και τις κοινωνικο-οικονομικές επιστήμες μέσα από διαθεματικές διερευνητικές προσεγγίσεις (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Περιβαλλοντική Εκπαίδευση). Θα πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι η ύλη πολλών μαθημάτων προσφέρεται για την ανάπτυξη θεμάτων σχετικών με το περιβάλλον, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι με αυτόν τον τρόπο προάγεται η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση μέσω των μαθημάτων αυτών. Ωστόσο, τόσο η δομή του προγράμματος, όσο και η πίεση του χρόνου, ο περιορισμός της διδακτέας ύλης, και γενικότερα η νοοτροπία που επικρατεί για τον τρόπο διδασκαλίας, δεν αφήνουν πολλά περιθώρια στους εκπαιδευτικούς για τέτοιου είδους δημιουργικές αναφορές και παρεκβάσεις.

Γενικά η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στην Ελλάδα από την θεσμοθέτησή της το 1990 μέχρι σήμερα παρουσιάζει αρκετές θετικές και αισιόδοξες πτυχές αλλά και κάποια αρνητικά στοιχεία και προβλήματα, ειδικά στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση.

Σύμφωνα με τους Φαραγγιτάκη και Σπανού (2006) είναι ιδιαίτερα ενθαρρυντικά για την Περιβαλλοντική Εξέλιξη τα παρακάτω γεγονότα και εξελίξεις:

1. Η μεγάλη αύξηση του αριθμού των πολύμηνων προγραμμάτων τόσο στην πρωτοβάθμια όσο και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και η εμπλοκή ολοένα και περισσότερων εκπαιδευτικών και μαθητών.
2. Τα περιεχόμενα των προγραμμάτων αυτών προσεγγίζουν ολιστικά και διεπιστημονικά τα προβλήματα ενσωματώνοντας κοινωνικοοικονομικές, περιβαλλοντικές και πολιτιστικές διαστάσεις.
3. Ο τρόπος ανάπτυξης των προγραμμάτων με συνεργασίες τόσο με το θεσμικό υποστηρικτικό πλαίσιο των δομών και στελεχών του Υπουργείου Παιδείας, όσο και με πλήθος άλλων φορέων και της τοπικής κοινωνίας.

4. Η παραγωγή άφθονου και ποικίλου εκπαιδευτικού υλικού για τον εκπαιδευτικό και το μαθητή από πολλές πηγές
5. Η επιμόρφωση μεγάλου αριθμού εκπαιδευτικών σε σεμινάρια από διάφορους φορείς.
6. Η λειτουργία των Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευση που λειτουργούν υποστηρικτικά στα προγράμματα Π.Ε. που πραγματοποιούνται στα σχολεία.
7. Η ανάπτυξη πολλών δικτύων (τοπικών, περιφερειακών, εθνικών και διεθνών) με τη συμμετοχή πολλών εκατοντάδων σχολείων, κ.α.

Παρ' όλα αυτά, στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση υπάρχουν ακόμα αρκετές αρνητικές πτυχές. Ενώ στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση η ανάπτυξη της Π.Ε. ευνοείται θεσμικά, τόσο από το αναλυτικό πρόγραμμα, όσο και από τα ειδικά μαθήματα και τα πολύμηνα προγράμματα Π.Ε. που γίνονται στο κανονικό πρόγραμμα απευθυνόμενα σε όλους τους μαθητές (Φαραγγιτάκης και Σπανού, 2006), στη δευτεροβάθμια η κατάσταση είναι πολύ διαφορετική. Αν και είχαν γίνει κάποια βήματα με τη θεσμοθέτηση ειδικών μαθημάτων στη Β' τάξη του Λυκείου, όπως εκείνα των «Αρχών Περιβαλλοντικών Επιστημών» και της «Διαχείρισης Φυσικών Πόρων», τα οποία όμως είναι επιλογής και όχι υποχρεωτικά, η ενασχόληση με την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση παραμένει καθαρά εθελοντική διαδικασία, τόσο για τους εκπαιδευτικούς όσο και για τους μαθητές. Τα πολύμηνα προγράμματα Π.Ε. εξακολουθούν να πραγματοποιούνται εκτός ωραρίου διδασκαλίας και οι αυξημένες υποχρεώσεις των μαθητών με εξωσχολικές ενασχολήσεις που καταστρατηγούν τον περιορισμένο ελεύθερο χρόνο τους, δεν τους επιτρέπει να συμμετάσχουν στα προγράμματα αυτά, τα οποία συνήθως διεξάγονται τα απογεύματα ή τα Σαββατοκύριακα.

Επιπλέον, το περιεχόμενο των προγραμμάτων δεν είναι πολλές φορές αμιγώς περιβαλλοντικό, αφού, σύμφωνα με την Τσαμπούκου – Σκαναβή (2006), περιλαμβάνει τις περισσότερες φορές θέματα πολιτιστικού ή αισθητικού ενδιαφέροντος (π.χ. παραδοσιακά επαγγέλματα και ασχολίες, μνημεία, αρχιτεκτονική παλαιών κτιρίων), ενώ οι γνώσεις για το περιβάλλον είναι αποσπασματικές. Τα παιδιά συλλέγουν από το διαδίκτυο κάποιες σχετικές πληροφορίες, ακολουθώντας τη συνήθεια της «αντιγραφής – επικόλλησης», χωρίς να τις υποβάλλουν σε επιλογή και κριτική θεώρηση, τις οποίες αναλαμβάνουν στη συνέχεια να παρουσιάσουν.

Η κατάσταση είναι ακόμα πιο αποθαρρυντική στο Λύκειο. Η στοχοπροσέλωση του εκπαιδευτικού συστήματος προς την εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και η πορεία των μαθητών προς αυτήν την κατεύθυνση, ήδη από την Α' Λυκείου, δεν τους αφήνει το περιθώριο να συμμετάσχουν σε τέτοιου είδους προαιρετικά προγράμματα σχολικών δραστηριοτήτων για οικονομία χρόνου και δυνάμεων.

2011-2012-2013: ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ (;)

Τη σχολική χρονιά 2011-2012 εφαρμόστηκαν για πρώτη φορά πιλοτικά τα Νέα Προγράμματα Σπουδών για το Νηπιαγωγείο, το Δημοτικό και το Γυμνάσιο, της στρατηγικής του Υπουργείου Παιδείας «**Νέο Σχολείο – Σχολείο 21ου Αιώνα**» στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος “Εκπαίδευση & Δια Βίου Μάθηση” που έγινε με τη συγχρηματοδότηση του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου. (<http://www.edulll.gr>). Είναι ένα πρόγραμμα ανάπτυξης των προγραμμάτων σπουδών (Π.Σ.) στα σχολεία, έρευνας και αξιολόγησης της εφαρμογής τους, ώστε τα Π.Σ. να βελτιωθούν και να διαπιστωθεί η δυνατότητα γενίκευσής τους. Κατά την πρώτη εφαρμογή του, σύμφωνα με την Υπουργική Απόφαση 979911/Γ1/31-08-2011 το νέο

πρόγραμμα εφαρμόστηκε σε 188 πιλοτικές σχολικές μονάδες (21 νηπιαγωγεία, 99 δημοτικά, 68 γυμνάσια). Την τρέχουσα σχολική χρονιά (2012-2013) προβλέπεται να επεκταθεί σε 300 περίπου σχολικές μονάδες, αλλά την στιγμή που παραδίδεται αυτό το κείμενο (30/9/2012) δεν έχει αποσταλεί καμία σχετική εγκύκλιος στα σχολεία. Άτυπα, οι 188 σχολικές μονάδες εξακολουθούν να λειτουργούν πιλοτικά.

Στο πλαίσιο αυτών των νέων προγραμμάτων σπουδών έχει γίνει η εισαγωγή του διδακτικού αντικειμένου **«Περιβάλλον και Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη»** (Π.Ε.Α.Α) (Υπουργική Απόφαση 113727/Γ2/03-10-2011), παραχωρώντας μία διδακτική ώρα στο Γυμνάσιο για τη διδασκαλία του ως βιωματική δραστηριότητα που θα εκπονείται με τη μέθοδο project, όπως διευκρινίζεται από τις οδηγίες του Υπουργείου (Πρόγραμμα Σπουδών Γυμνασίου). Το γεγονός αυτό αποτελεί μια πρώτη ενθαρρυντική κίνηση ως προς το να σταματήσει να λειτουργεί η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στα σχολεία σε εθελοντική βάση.

Προκειμένου να εισαχθούν τα νέα μαθήματα, το Υπουργείο προχώρησε σε αναπροσαρμογή του Ωρολογίου Προγράμματος, αφαιρώντας διδακτικές ώρες από άλλα μαθήματα και αφιερώνοντας της για τα νέα αντικείμενα. Το Π.Ε.Α.Α. εμπεριέχει στο πεδίο/ζώνη **«Βιωματικές Δράσεις-Συνθετικές Δημιουργικές Εργασίες»** μαζί με τα διδακτικά αντικείμενα της Τεχνολογίας, Οικιακής Οικονομίας, Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής, Τοπικής Ιστορίας, Σχολικής και Κοινωνικής Ζωής και Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού (Υπουργική Απόφαση 104868/Γ2/13-09-2011).

Εδώ πρέπει να τονιστεί ότι η διδασκαλία του προβλέπεται μόνο για την Α΄ και Γ΄ Τάξη του Γυμνασίου και το κυριότερο ότι δεν έχει τη δική του αυτόνομη θέση σε όλη τη διάρκεια του σχολικού έτους, αλλά διδάσκεται μαζί με το «Σχολική και Κοινωνική Ζωή» (Σ.Κ.Ζ.) ως «ζεύγος διδακτικών-μαθησιακών αντικειμένων», για τα οποία αφιερώνεται μία διδακτική ώρα στο ωρολόγιο πρόγραμμα. Πιο συγκεκριμένα, για την Α΄ τάξη, διδάσκεται το πρώτο και το δεύτερο τρίμηνο το αντικείμενο «Σχολική και Κοινωνική Ζωή» και στη συνέχεια στο τελευταίο τρίμηνο, με ό,τι αυτό συνεπάγεται (περιορισμένος χρόνος, κούραση και φθορά) αντικαθίσταται από το Π.Ε.Α.Α. Τα πράγματα είναι πιο περίπλοκα με την Γ΄ τάξη, όπου το Π.Ε.Α.Α. διδάσκεται και μεν στο πρώτο και στο δεύτερο τρίμηνο, αλλά μαζί με το μάθημα της Τοπικής Ιστορίας. Χωρίς ειδική επιμόρφωση δεν είναι εύκολο κάποιος να μπορέσει να συνδυάσει και τα δύο αντικείμενα σε ένα μάθημα που κατ' επιλογήν οι εκπαιδευτικοί αποφασίζουν να ασχοληθούν με το ένα ή με το άλλο αντικείμενο αποκλειστικά.

Σχετικά με την ανάθεση των μαθημάτων αυτών, το ΠΕΑΑ μπορούν να το πάρουν ως δεύτερη ανάθεση όλες οι ειδικότητες. Προηγούνται εκείνοι οι εκπαιδευτικοί με σπουδές πάνω στην Π.Ε. Συνήθως όμως, το αναλαμβάνουν εκπαιδευτικοί χωρίς προηγούμενη εμπειρία, για να συμπληρώσουν το ωράριο τους (Υπουργική Απόφαση 118218/Γ2/13-10-2011).

Για την ενίσχυση και την διευκόλυνση της διδασκαλίας των νέων αυτών αντικειμένων, το Υπουργείο έχει προχωρήσει στην ηλεκτρονική έκδοση δύο σχετικών εντύπων, αναρτημένων στην ιστοσελίδα του «Ψηφιακού Σχολείου» (<http://digitalschool.minedu.gov.gr/>) υπό τον τίτλο «Νέα Πιλοτικά Προγράμματα Σπουδών». Ένα έντυπο αφορά στο Πρόγραμμα Σπουδών του διδακτικού - μαθησιακού πεδίου Π.Ε.Α.Α. για το Γυμνάσιο, το οποίο περιέχει την γενική φιλοσοφία του νέου ΠΣ του Π.Ε.Α.Α., το θεωρητικό πλαίσιο (σκοπός και στόχοι,

θεματολογία, κ.α.) και αναλυτικές οδηγίες για την εφαρμογή του. Το δεύτερο αποτελεί έναν χρήσιμο Οδηγό Εφαρμογής για τον Εκπαιδευτικό με ολοκληρωμένα Σχέδια Εργασίας (Projects), ένα για κάθε τάξη.

Η πιλοτική αυτή εφαρμογή αποτελεί σίγουρα μια σημαντική αναγνώριση των μέχρι σήμερα προσπαθειών να σταματήσει να γίνεται σε εθελοντική βάση. Εντούτοις, ο χρόνος που τελικά διατίθεται για την εφαρμογή αυτής της βιωματικής δραστηριότητας, που ουσιαστικά δεν είναι πάνω από οκτώ μονώρες συναντήσεις, ακυρώνει τη φύση του ίδιου του αντικειμένου, εφόσον ένα project, δεν μπορεί να ολοκληρωθεί ικανοποιητικά σε αυτό το περιορισμένο χρονικό όριο.

Τέλος, κανένας δεν γνωρίζει αν αυτή η στρατηγική του Υπουργείου Παιδείας «Νέο Σχολείο – Σχολείο 21ου Αιώνα», μετά την ολοκλήρωση της πιλοτικής εφαρμογής, θα γενικευθεί και θα ισχύσει καθολικά σε όλες τις εκπαιδευτικές μονάδες της χώρας.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Είναι γεγονός ότι, είκοσι περίπου χρόνια μετά τη θεσμοθέτηση της Π.Ε. στην Ελλάδα, η σχέση της με το Αναλυτικό Πρόγραμμα παραμένει περιθωριακή, παρά τις πιλοτικές προσπάθειες που γίνονται κατά καιρούς για την ένταξή της σε αυτό (Ευέλικτη Ζώνη, Νέο Σχολείο). Βέβαια το Υπουργείο παρέχει κατά καιρούς κίνητρα στους εκπαιδευτικούς, όπως υπερωριακή απασχόληση δύο ωρών παλαιότερα και μείωση ή συμπλήρωση του ωραρίου κατά δύο ώρες σήμερα. Παρ' όλα αυτά, δεν δημιουργείται ο ανάλογος χώρος στο ωρολόγιο πρόγραμμα του σχολείου και η υλοποίησή της εξακολουθεί να γίνεται σε εθελοντική βάση από μια μερίδα εκπαιδευτικών με περιβαλλοντικές αλλά και εκπαιδευτικές ανησυχίες και εν μέσω πολλών εμποδίων. Ακόμα και η ένταξή της στο σχολικό πρόγραμμα δεν εξασφαλίζει αυτόματα και την ποιότητά της, όπως δείχνει η εμπειρία της πιλοτικής εφαρμογής του Νέου Σχολείου, παρ' όλα αυτά αποτελεί ένα βήμα προς την κατεύθυνση της αποπεριθωριοποίησής της.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Aretaki K. (2009). Cave Environmental Education for Students – The Greek Example, in William B. White (ed) *Proceedings 15th International Congress of Speleology*. Kerrville, Texas USA, 165-170.
- IUCN (1970). *International Working Meeting on Environmental Education in the School Curriculum*. Carson City, Nevada, USA.
- UNESCO (2005). *UNESCO World Report, Towards Knowledge Societies*. UNESCO Publishing.
- Ε.Κ.Κ.Ε. *Ιστορικό και Θεσμικό Πλαίσιο της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην Ελλάδα*. <http://www.ekke.gr/estia/Grenved/enveduc2.htm> (Ανασύρθηκε 29-08-2012).
- Κούσουλας Γ. (2000). «Μικρός Περίπλους στην Ιστορία της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (Διεθνώς και στην Ελλάδα)». Ε.Ε.Φ «Φυσικός Κόσμος», τ. 1. Διαθέσιμο στο <http://www.ekke.gr/estia/Cooper/E.E.F.P.E.htm> (Ανασύρθηκε 29-08-2012).
- Κούσουλας Γ. (2008). *Προσέγγιση στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στην Ελλάδα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών*. <http://www.ekke.gr/estia/Inteduc/KousoulasEnvEduApr.pdf> (Ανασύρθηκε 29-08-2012).

- Οδηγός Εφαρμογής Του Προγράμματος Σπουδών ««Περιβάλλον και Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη». Για το Γυμνάσιο. Αθήνα 2011 <http://digitalschool.minedu.gov.gr/info/newps/Περιβάλλον και Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη/Περιβάλλον και Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη — Οδηγός Γυμνασίου.pdf> (Ανασύρθηκε 25-09-2012)
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. <http://www.pi-schools.gr/drast/perivalontiki/> (Ανασύρθηκε 29-08-2012).
- Παπαδημητρίου Β. (2006). *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Σχολείο. Μια διαχρονική θεώρηση*. Αθήνα: Τυπωθήτω - Γ. Δαρδανός.
- Πρόγραμμα Σπουδών του Διδακτικού – Μαθησιακού Πεδίου «Περιβάλλον και Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη» Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης. Αθήνα 2011 <http://digitalschool.minedu.gov.gr/info/newps/Περιβάλλον και Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη/ΠΣ Περιβάλλον και Αειφόρος Ανάπτυξη-Συνολικό .pdf> (Ανασύρθηκε 25-09-2012)
- Πύλη Υλικού Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. <http://www.env-edu.gr/GeneralPE.aspx>. (Ανασύρθηκε 25-08-2012)
- Σπυροπούλου Κατσάνη Δ. (2011). Πρωτότυπο Επιμορφωτικό Υλικό. Διδακτικό Μαθησιακό Πεδίο: Περιβάλλον και Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη.
- Τσαμπούκου - Σκαναβή Κ. (2004). *Περιβάλλον και Κοινωνία: Μια σχέση σε αδιάκοπη εξέλιξη*. Αθήνα: εκδ. Καλειδοσκόπιο.
- ΥΠ. Ε.Π.Δ.Β.Μ., Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Νόμοι - Εγκύκλιοι - ΦΕΚ σχετικοί με την Π.Ε. http://archive.minedu.gov.gr/el_ec_page116.htm (Ανασύρθηκε 25-08-2012)
- Υπουργείο Παιδείας και Θ., Π. και Α., Επιχειρησιακό Πρόγραμμα “Εκπαίδευση & Δια Βίου Μάθηση” <http://www.edulll.gr>
- Υπουργική Απόφαση 979911/Γ1/31-08-2011. Ορισμός των σχολικών μονάδων Πρωτοβάθμιας & Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, για την Πιλοτική Εφαρμογή των Νέων Προγραμμάτων Σπουδών.
<http://digitalschool.minedu.gov.gr/info/newps/Υπουργική Απόφαση για τον Ορισμό των Πιλοτικών Σχολικών Μονάδων.pdf> (Ανασύρθηκε 30-08-2012)
- Υπουργική Απόφαση 104868/Γ2/13-09-2011. Ωρολόγιο Πρόγραμμα των μαθημάτων των Α΄, Β΄, Γ΄ τάξεων των Γυμνασίων για την πιλοτική εφαρμογή του Νέου Προγράμματος Σπουδών. <http://digitalschool.minedu.gov.gr/info/newps/Υπουργική Απόφαση για το Ωρολόγιο Πρόγραμμα Γυμνασίου Πιλοτικών Σχολείων.pdf> (Ανασύρθηκε 30-08-2012)
- Υπουργική Απόφαση 113727/Γ2/03-10-2011. Έγκριση Προγραμμάτων Σπουδών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης για την Πιλοτική Εφαρμογή του διδακτικού πεδίου Περιβάλλον και Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη. <http://digitalschool.minedu.gov.gr/info/newps/Περιβάλλον και Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη/Υπουργική Απόφαση.pdf> (Ανασύρθηκε 30-08-2012)
- Υπουργική Απόφαση 118218/Γ2/13-10-2011. Τροποποίηση-Συμπλήρωση της Υ.Α. 118842/Γ2/17-09-2008 (ΦΔΚ 1984 Β΄)
<http://digitalschool.minedu.gov.gr/info/newps/ΥΑ για τα μαθήματα στα Πιλοτικά Γυμνάσια.pdf> (Ανασύρθηκε 30-08-2012)
- Φαραγγιτάκης Γ., Σπανού Μ. (2006). Εκπαίδευση για την Αειφορία και Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στο Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα, στο 2^ο Συνέδριο Σχολικών Προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. 730-738.
- Φλογαΐτη Ε. (2006). *Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ψηφιακό σχολείο. «Νέα Πιλοτικά Προγράμματα Σπουδών» <http://digitalschool.minedu.gov.gr/>